

Kodeks etyki Polskiego Towarzystwa Historycznego

Projekt

przyjęty przez Komisję ds. etyki ZG PTH w dniu 30 czerwca 2020 roku
oraz Prezydium Zarządu Głównego PTH w dniu 22 września 2020 roku

Polskie Towarzystwo Historyczne świadome szczególnej odpowiedzialności historyków za prawdę o przeszłości przedstawia niniejszy kodeks, aby przypomnieć zasady dobrego uprawiania historii i aby każdy mógł sięgnąć po niego w razie wątpliwości lub sporów. Historia to namysł nad minionym, dociekanie prawdy o dziejach i ich prezentowanie. We współczesnej kulturze coraz bardziej zaciera się różnica między naukową a popularną refleksją o przeszłości. Wśród rozmaitych sposobów przedstawiania dziejów naukę historyczną cechują szczególne zasady i standardy umożliwiające zachowanie jej wiarygodności i rzetelności. Postępowanie zgodnie z tymi regułami jest podstawą społecznego zaufania do historii jako nauki i do historyków jako grupy: badaczy i badaczek, nauczycieli i nauczycielek, oraz wszystkich innych, którzy uprawiają historię. Jego umacnianie jest obowiązkiem nas wszystkich bez względu na formalne wykształcenie czy wykonywany zawód.

I. Zasady podstawowe

1. Wolność badań i uniwersalne zasady uprawiania nauki

Historycy korzystają z wolności zagwarantowanych w Konstytucji (art. 54, art. 73), w tym z wolności badań naukowych, ogłaszania ich wyników i wolności nauczania. Obejmują one m.in. wybór tematów i metod poznania przeszłości oraz jej przedstawiania. Korzystając z wolności i praw należy zawsze kierować się dążeniem do prawdy i zasadą rzetelności. Jako szczególne wartości Konstytucja wyznacza ochronę dziedzictwa narodowego i upowszechnienie dóbr kultury (art. 5 i art. 6.1).

Historyków obowiązują uniwersalne reguły uprawiania nauki, a w szczególności: opieranie wniosków i interpretacji na sprawdzalnych informacjach i poprawnym rozumowaniu; wzajemny szacunek i otwartość w dyskusjach z innymi uczonymi; sprawiedliwość w ocenie pracy innych badaczy i uznawanie ich osiągnięć poznawczych, w tym zwłaszcza wykorzystanych we własnych badaniach; odwaga w przeciwstawianiu się poglądom sprzecznym z profesjonalną wiedzą oraz praktykom niezgodnym z zasadami rzetelności naukowej¹.

2. Odniesienie do źródeł historycznych i ich ochrona

Historycy czerpią wiedzę o przeszłości ze źródeł – różnego rodzaju zapisów i reliktyw przeszłości. Poprawne odniesienie do nich jest podstawą nauki historycznej. Z tego powodu badacze dziejów chronią źródła i zabiegają o jak najszybszy dostęp do nich, zwłaszcza do publicznych zbiorów archiwalnych, bibliotecznych i cyfrowych. Korzystanie z nich w celach badawczych powinno być zapewnione wszystkim historykom bezpłatnie i na równych

---

¹ Zob. Kodeks etyki pracownika naukowego, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne PAN 25 czerwca 2020 r.

zasadach. Godne poparcia są wszelkie działania służące ułatwieniu prowadzenia badań, w tym zwłaszcza opracowywanie edycji źródeł, katalogowanie i opracowanie zbiorów, ich digitalizacja i udostępnianie w formie cyfrowej. Należy się przeciwstawiać wszelkim próbom utrudniania dostępu do nich. Dostępność źródeł może być ograniczana jedynie w granicach prawa, ze względu na ważne i jasno określone dobra, takie jak prawo do własności i prywatności, bezpieczeństwo państwa lub wymogi konserwacji.

Niszczanie, uszkodzanie, ukrywanie i fałszowanie źródeł, a także katalogów i innych pomocy archiwalnych i bibliotecznych, oraz nieuzasadnione utrudnianie dostępu do źródeł w jakikolwiek inny sposób jest poważnym naruszeniem zasad etyki. Przy ograniczaniu możliwości korzystania ze źródeł ze względu na ich ochronę i konserwację należy udostępniać kopie. Uzasadnione opłaty, np. za wykonywanie reprodukcji, powinny być proporcjonalne do rzeczywistych kosztów usługi.

3. Szacunek do przeszłości i szacunek wzajemny

Zasadą poszanowania przyrodzonej i niezbywalnej godności człowieka należy się kierować również w stosunku do epok i pokoleń dawno minionych. Historycy zwracają uwagę na wartość przeszłych doświadczeń dla ludzi współcześnie żyjących i sprzeciwiają się nieprawdziwym uproszczeniom i niesprawiedliwym sądom o przeszłości. Szacunek dla dziejów wymaga wskazywania historycznego kontekstu minionych zjawisk, zdarzeń i sądów, a także ostrożności w stosowaniu współczesnych nam kategorii i przekonań do ocen przeszłości.

Badanie przeszłości to praca zbiorowa, w której historycy opierają się na dokonaniach poprzedników i przedstawiają innym uczonym tezy do dyskusji. Tworzą społeczność przestrzegającą reguł i wyznającą wartości, które kierują ich postępowaniem w ustalaniu i upowszechnianiu prawdy. Jedną z nich jest szacunek dla innych badaczy, niezbędny zwłaszcza w naukowych sporach i krytyce. Zasada wzajemnego uszanowania wymaga też rzetelnego zaznaczania zapożyczeń z prac innych osób i adekwatnej oceny wyników ich badań.

II. Badania historyczne i przedstawianie ich wyników

1. Dążenie do prawdy i obiektywizacja sądów

Dążenie do prawdy w historii polega w szczególności na obiektywizacji sądów: na konfrontowaniu własnych opinii o przedmiocie badań ze źródłami informacji o nim. Historycy kształtują swoje poglądy na temat przeszłości opierając je na źródłach historycznych oraz wiedzy naukowej. Odwołując się do źródeł, winni zawsze wyjaśnić zasady ich doboru i kierować się przyjętymi w nauce regułami krytyki zewnętrznej i wewnętrznej. W razie niedostatku informacji źródłowej mogą formułować hipotezy odpowiednio je uzasadniając. Odnosząc się do interpretacji innych autorów, powinni czynić to w sposób, który nie tylko wyeliminuje ryzyko plagiatu, ale też wyraźnie wskazać źródło zapożyczenia, nawet jeśli było ono jedynie inspiracją. W ocenie odmiennych wykładni obowiązuje zasada szacunku wobec innych autorów, merytorycznego uzasadniania formułowanych sądów oraz samodzielność myślenia, czyli nieuleganie bezpodstawnym wpływom autorytetów. Historycy nie powinni przemilczać wiarygodnych i istotnych dla sprawy źródeł lub pytań badawczych, które podważają ich interpretacje.

W celu obiektywizacji sądów historycy powinni kierować się zasadami referencyjności, inferencyjności i kompetencji:

- *zasada referencyjności wymaga takiego przedstawienia wyników swych badań i sądów o przeszłości, które umożliwi ich weryfikację;*
- *zasada inferencyjności wynika z przeświadczenia, że „źródła same nie mówią, powiedzą nam to, o co je zapytamy”. W stosunku do przekazu źródłowego historycy muszą przyjmować postawę krytyczną, co oznacza wychodzenie poza dosłowność obecnych w nim treści oraz konieczność ich odniesienia do innych zdarzeń i kultury badanej epoki;*
- *zasada kompetencji wymaga, by nie wypowiadać się autorytatywnie na temat, który nie jest nam dobrze znany. Historycy winni też pamiętać, że ich interpretacja nigdy nie jest ostateczna, skończona lub „jedynie słuszna” oraz że podlega weryfikacji naukowej.*

2. Dyskusje o historii

Dyskusja i wzajemna krytyka są niezbędnymi sposobami uprawiania nauki, pogłębiania naszego rozumienia przeszłości i korygowania błędów. Opinie badaczy w wielu sprawach różnią się, co jest, a przynajmniej może być czynnikiem postępu w badaniach. Konieczna jest jednak gotowość do uznania odmiennych perspektyw i otwartość na rzeczowe argumenty oponentów.

Naruszeniem zasad dyskusji są w szczególności takie działania, jak: atakowanie osoby zamiast sformułowanych przez nią tez, nieuzasadnione podważanie wiarygodności innego uczestnika debaty (np. przez przypisywanie mu złej woli lub niskich motywów), okazywanie pogardy i lekceważenia, świadome stawianie fałszywych zarzutów, dyskredytowanie bądź umyślne pomijanie osiągnięć naukowych.

3. Ocena wyników badań

Wzajemna ocena wyników badań jest jedną z podstaw rozwoju nauki. Odbywa się w szczególności poprzez recenzje prac i krytykę dorobku.

Historycy decydujący się na przygotowanie recenzji rozprawy czy artykułu bądź na ewaluację projektu badawczego powinni mieć kompetencje merytoryczne odpowiednie do tematyki opiniowanej pracy. Nie mogą jednak podjąć się tego zadania w sytuacji konfliktu interesów.²

Opiniujący jest zobowiązany do kierowania się rzetelnością i bezstronnością, zachowując otwartość na koncepcje i perspektywy, których nie podziela. Kryterium oceny nie mogą być osobiste cechy lub nieprzedstawione w danej pracy poglądy autora. Recenzja nie może ograniczać się do streszczenia zawartości opiniowanego dzieła; musi zawierać jego ocenę wraz ze stosownym uzasadnieniem oraz adekwatną konkluzją. Do momentu upublicznienia utworu nie można udostępniać i wykorzystywać jego treści bez zgody autora. Recenzje, jak każdy tekst naukowy, również podlegają krytyce.

---

² Szerzej Kodeks etyki pracownika naukowego.

4. Ochrona praw do publikacji

Historycy przestrzegają praw autorskich. Zgodnie z przepisami ich działalność twórcza prowadzi do powstania utworów, które podlegają ochronie niezależnie od formy (tekst pisany, mówiony, film, wystawa, grafika, prezentacja, program komputerowy itp.), wartości, sposobu wyrażenia czy przeznaczenia. Niedopuszczalna jest ingerencja w warstwę treściową, wizualną czy akustyczną utworu bez zgody autora.

Edycja źródeł i tomy zbiorowe pod redakcją są wartościowymi elementami dorobku badawczego. Opracowanie takich publikacji nie jest jednak tożsamy z autorstwem, wymaga precyzyjnego określenia roli edytora bądź redaktora oraz innych twórców biorących udział w powstaniu utworu. Niedopuszczalne jest podawanie jako współautora lub współredaktora osoby, która nie wniosła twórczego wkładu w powstanie dzieła lub jeśli wkład ten był znikomy. Zdobywanie środków finansowych, zbieranie danych, czy ogólny nadzór administracyjny nad grupą badawczą same z siebie nie stanowią tytułu do współautorstwa.

5. Plagiat i autoplaciat

Przywłaszczenie autorstwa utworu, czyli tzw. plagiat, jest czynem karalnym. Wysoce naganne jest podawanie dosłownych zapożyczeń z cudzych dzieł jako sformułowań własnych oraz przedstawianie czyichś wyników badań bez wskazania ich autora. Rażącem przekroczeniem norm jest przejęcie lub przypisanie sobie pomysłu bądź koncepcji innego badacza, nawet jeśli nie zostały one ogłoszone. Poważnym naruszeniem zasad jest też tzw. autoplaciat, czyli fikcyjne powiększanie dorobku poprzez publikowanie tego samego dzieła pod różnymi tytułami bez zaznaczenia. Dorobek innych autorów można wykorzystać bez ich wymieniania jedynie w pracach upowszechniających wiedzę historyczną (w podręcznikach, encyklopediach, pracach popularnonaukowych itp. niezależnie od nośnika), jeżeli jest to przyjęte w publikacjach danego typu.

III. Historia w sferze publicznej

1. Historia i pamięć historyczna

Historia nie jest pamięcią. Historycy swą wiedzą wspierają pamięć o przeszłości, zdając sobie sprawę z jej ograniczeń, możliwości i potrzeby istnienia. Badają pamięć i jej zapisy rozumiejąc, że prawda o przeszłości nie spoczywa wyłącznie w pamięci i musi być wsparta studium źródeł oraz odnośną wiedzą naukową. Historycy nie pozostają obojętni wobec prób niszczenia świadectw pamięci minionych pokoleń lub prób manipulowania pamięcią o przeszłości.

2. Historia i prawo

Warunkiem rozwoju nauki historycznej jest z jednej strony ograniczenie do niezbędnego minimum regulacji prawnych i ingerencji państwa w materię wiedzy o przeszłości, a z drugiej stworzenie ram prawnych, które gwarantują wolność uprawiania nauki, chronią źródła historyczne. Historycy powinni strzec wolności i praw niezbędnych do prowadzenia badań,

przeciwstawiając się próbom ich ograniczania czy narzucania opinii o przeszłości przez urzędy lub sądy - rozstrzyganie o słuszności refleksji naukowej nie leży w ich gestii. Powinni domagać się, by zmiany prawa mogące wpłynąć na uprawianie historii były z nimi zawczasu konsultowane.

3. Historia i polityka

Historia od zawsze znajdowała się w polu zainteresowań świata polityki. Od kiedy stała się nauką, zadaniem historyków jest krytyczny namysł nad przeszłością, który wyklucza nadużywanie historii jako sprzecznego z wiedzą naukową instrumentu budowy czy rozpowszechniania ideologii i wizji politycznych. Należy również przeciwstawiać się fałszowaniu obrazu przeszłości w bieżących sporach i próbom narzucania przez polityków fałszywych interpretacji dziejów oraz ograniczania wolności badań naukowych czy swobody dyskusji przez urzędy, instytucje i partie polityczne.

4. Historia i media

Historycy korzystają ze środków społecznego przekazu w celu upowszechnienia wiedzy naukowej. Mogą zabierać głos publicznie, zwłaszcza w sprawach będących w obszarze ich kompetencji, zachowując dbałość o wiarygodność nauki. Nie powinni ulegać pokusie sprowadzania jej do roli towaru lub rozrywki, bowiem obniża to społeczne znaczenie historii. We współpracy z instytucjami popularyzującymi wiedzę o przeszłości historycy winni kierować się zasadami tego kodeksu, w tym zasadą szacunku dla przeszłości i autonomii świata nauki.

5. Nauczanie historii

Nauczanie historii polega nie tylko na rzetelnym przekazywaniu wiedzy faktograficznej, ale też na pobudzaniu zainteresowania przeszłością, wpajaniu szacunku dla prawdy i kształceniu umiejętności jej dociekania. Wierne przedstawianie faktów musi iść w parze z uświadamianiem ograniczeń poznania historycznego i roli zróżnicowanych interpretacji przeszłości. Podobnie jak badania historyczne, edukacja nie może być nadużywana jako instrument rozpowszechniania sprzecznych z wiedzą naukową ideologii i wizji politycznych, albo godzić w wartości uniwersalne i humanistyczne. Winna sprzyjać wykorzystaniu doświadczeń dziejowych do świadomego przeżywania problemów współczesności i uczulać człowieka na możliwe perspektywy przyszłości. Wszyscy historycy powinni współdziałać w umacnianiu społecznego szacunku i uznania dla zawodu nauczyciela historii. Opiekunowie osób prowadzących badania naukowe powinni zadbać o ich zaznajomienie z zasadami etycznymi dotyczącymi uprawiania historii, i dawać im dobry przykład w tym względzie.

IV. Stosowanie i zmiany kodeksu

1. PTH zobowiązuje swoich członków i zachęca niezrzeszonych historyków do stosowania kodeksu oraz do upowszechniania jego zasad wśród współpracowników i studentów.
2. Skargi na naruszenie kodeksu rozpatruje Sąd Koleżeński PTH.

3. Nie wolno milczeć wobec poważnego naruszenia zasad. Rażąco przypadki należy zgłaszać do władz PTH i kierownika jednostki naukowej (instytutu, wydziału, uczelni) osoby, która naruszyła zasady.

4. Organem powołanym do ustalania wykładni kodeksu jest Komisja Etyki przy Zarządzie Głównym PTH. Komisja wydaje opinie na wniosek zgłoszony przez Sąd Koleżeński, co najmniej trzech członków PTH lub z własnej inicjatywy.

5. PTH zachęca wszystkich historyków do wypracowywania i upowszechniania dobrych praktyk w badaniach i nauczaniu historii, uwzględniających zasady etyki. Komisja Etyki gromadzi i publikuje przykłady takich praktyk.

6. Zmiana postanowień kodeksu może nastąpić w drodze stosownej uchwały Walnego Zgromadzenia Delegatów na wniosek Zarządu Głównego PTH, po konsultacji z Komisją Etyki. Komisja Etyki i Sąd Koleżeński może przedstawiać Zarządowi Głównemu PTH własne propozycje zmian w treści kodeksu.

Członkowie Komisji do spraw etyki ZG PTH powołanej 12 marca 2019 roku

Prof. dr hab. Małgorzata Gmurczyk- Wrońska (IH PAN)

Prof. dr hab. Marek Kornat (IH PAN, UKSW)

Prof. dr hab. Mariusz Mazur (UMCS)

Prof. dr hab. Andrzej Nowak (UJ, IHPAN)

Henryk Rutkowski (IH PAN, ZG PTH)

Prof. dr hab. Rafał Stobiecki (UŁ)

Prof. dr hab. Dariusz Stola (ISP PAN, UW)

Prof. dr hab. Rafał Wnuk (KUL)

Prof. dr hab. Krzysztof Zamorski (UJ) - przewodniczący